

Līvānu pilsētas Rīgas iela. Vēsturiskais mantojums

Ar vēsturnieces, Līvānu ģimnāzijas skolotājas SANDRAS MASKALĀNES atbalstu publicējam pētījumu par Līvānu centrālās - Rīgas ielas vēsturi.

Pilsēta senatne

Jau 10.gadsimtā Līvānu apmetne bija novada administratīvais, tirdzniecības un amatniecības centrs, kas ietilpa seno latgaļu Jersikas valstī. Līdz 16.gadsimtam Līvānus sauca par Dubnu jeb Dubnavu (*Dubnaw*). Dubnavas izaugsmi sekmēja izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis - senais ūdensceļš pa Daugavu un Dubnu, kā arī blakus esošie zemes ceļi.

Pēc vācu krustnešu iebrukuma, no 13.gadsimta beigām līdz 16.gadsimta beigām, Līvānu teritorija ietilpa Livonijā, Rīgas arhibīskapa valstī un piederēja Rīgas arhibīskapa vasaļiem Konrādam Meiendorfam un Johana Ikšķija (Bardevisa) dzimtai. Dokumentos nocietinātā apmetne - Dubnavas pils - pirmo reizi minēta 1289.gadā. No 1508.gada Līvāni piederēja Rīgas arhibīskapa vasaļim Jurgenam Līvem (Līvenam) un tā pēcnācējiem. 1533.gadā Līveni Dubnas kreisajā krastā pie tās ietekas Daugavā uzcēla savu muižu, ko nosauca par Līvenhofu (*Lievenhof*). Tā Līvāni ieguva savu tagadējo nosaukumu.

Pēc Livonijas kara Līvāni ietilpa Polijas - Lietuvas pārvaldītajā Pārdaugavas hercogistē, un līdz 1772 gadam atradās polu Infantilijas (Latgales) teritorijā. Poļu laikā Līvāni piederēja Brestas zemes tiesnesim, magnātam Leonardam Pocejam un Krustpils muižas īpašniekam baronam Nikolajam Korfam un tā pēcnācējiem. Korfu dzimtai Līvāni piederēja līdz 1920.gadam.

1772.gadā pēc Polijas sadalīšanās Latgali ieguva Krievijas impērija, un tā kļuva par Vitebskas guberņas sastāvdaļu. Līvāni ietilpa šīs guberņas Daugavpils apriņķī. 1824.gadā valdība Līvānu ciemam oficiāli piešķīra miesta tiesības un atļāva rīkot gadatirgu Lielā gavēņa otrajā nedēļā. 1861.gadā tika izveidots Līvānu pagasts, un tas pastāvēja līdz Otrā pasaules kara beigām. Pirmās Latvijas brīvvalsts gados Līvānu pagasts bija sadalīts četros novados - Jaunāsmuižas, Līvānu, Rožupes un Jersikas. Pagasts Daugavas kreisajā krastā robežojās ar Dignājas un Rubenes, bet Daugavas labajā krastā - ar Vīpes, Atašienes, Rudzātu, Vārkavas, Kalupes un Līksnas pagastu. 1926.gada 7.jūnijā Līvānu miestam piešķīra pilsētas tiesības.

No padomju okupācijas sākuma līdz 1949.gadam Līvāni ietilpa Daugavpils rajonā, bet 1950.gadā tika izveidots Līvānu rajons. Tas tika likvidēts 1960.gadā, kad Līvānus pievienoja Krustpils (no 1960. līdz 1961.gadam), bet

pēc tam - Jēkabpils rajonam (no 1961. līdz 1962.gadam). No 1963.gada Līvāni tika iekļauti Preiļu rajonā. 1999.gada nogalē tika izveidots Līvānu novads.

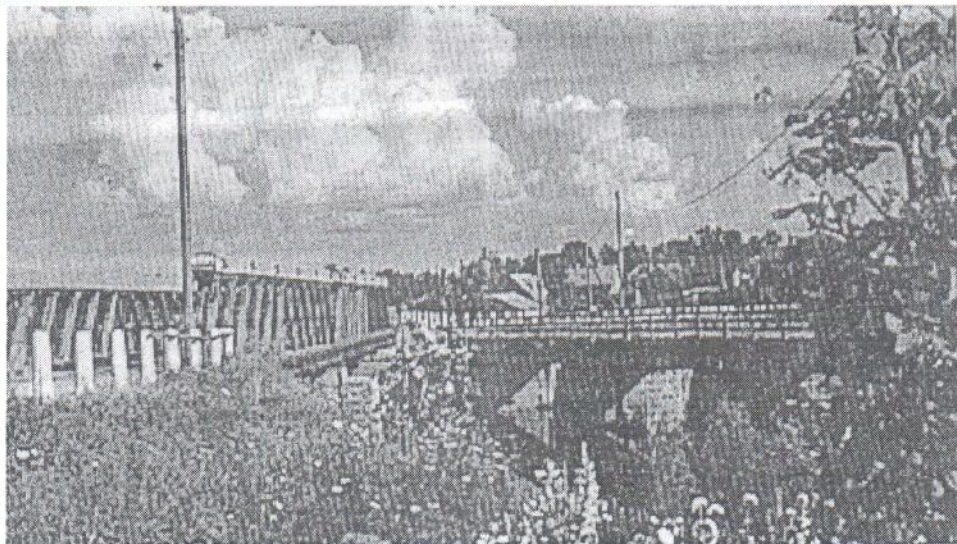
Pilsētas nami -mēmie liecinieki

Lai gan Līvāniem ir ļoti bagāta un sena vēsture, tajos nav valsts mēroga izcilu arhitektūras pieminekļu vai kultūrvēsturisku objektu. Vienīgais valsts nozīmes arhitektūras piemineklis ir Līvānu katoļu baznīca, kas uzcelta 1861.gadā Daugavas stāvkrastā Svētā Ercenģeļa Miķeļa godam.

Tomēr arī necilajām Līvānu vecajām ēkām ir liela nozīme. Tās ir agrāko laiku mēmās liecības, kuras glabā tajās mitušo cilvēku auru un stāsta par dzīvi Līvānos pirms daudziem gadu desmitiem.

Līvānu nami atspoguļo pilsētas izaugsmi - saimniecisko, sabiedrisko un reliģisko dzīvi, izglītības un kultūras līmeni, kāds bija no 19.gadsimta līdz mūsdienām.

Diemžēl lielākā daļa Līvānu ēku tika sagrautas abos pasaules karos, tāpēc Līvānos nav ēku, kas būtu vecākas par 19.gadsimtu. Daļa ēku tika nojautas pēc kara, daļa ir avārijas stāvoklī. Šobrīd svarīgi ir sakopt un saglabāt tās ēkas, kuras vēl nav nojauktas. Galvenais arguments, kāpēc šīs ēkas būtu jāaizsargā, ir pagātnes notikumi, kas tajās norisinājušies un bijuši nozīmīgi Līvānu vēsturē.

Senākās ēkas - bijušie krogi

Pie Līvānu kultūrvēsturiskajiem objektiem neapstrīdami pieder Rīgas iela, jo Līvānu pilsēta vēsturiski izveidojusies un paplašinājusies abpus lielceļam Rīga -Daugavpils, un Rīgas iela ir viens no šīs maģistrāles posmiem.

No Līvānu vēsturiskās apbūves Rīgas ielā daļēji ir saglabājušās dažas rūpniecības uzņēmumu un sabiedriskās ēkas, bet visvairāk - tirdzniecības ēkas.

Vecākie Rīgas ielas nami ir 19.gadsimta sākumā uzceltie divi krogi un noliktava Rīgas ielā 106a, kur tagad atrodas veikals «Santa Monika». Rīgas ielā 312 19.gadsimta sākumā no mūra uzcēla tā saukto Balto krogu. Mūsdienās kroga dienvidu daļa ir nojaukta, bet vēl tagad krogus ēkai ir saglabājis vecais sarkano dakstiņu jumts. Šajā ēkā arī 20.gadsimta 20.-30.gados darbojās vīna un degvīna tirgotava, P.Timoškeviča maiznīca un

konditoreja. Tajā rīkoja tautas tiesas sēdes, demonstrēja kinofilmas, rādīja teātra izrādes, te notika baptistu un luterāņu dievkalpojumi.

Otrs mūra krogs - Pasta krogs - Rīgas ielā 114a 19.gadsimtā un 20.gadsimta sākumā apkalpoja pasta vedējus un valdības ierēdņus. Kā krogs, vēlāk traktieris, tas pastāvēja līdz Otrajam pasaules karam. Pēc kara krogus ēkai uzbūvēja otro stāvu no koka un ierīkoja dzīvokļus, bet mūsdienās tajā darbojas veikals.

P.Timoševiča maiznīca 20.gadsimta 20.-30.gados darbojās Rīgas ielā 213.

Rīgas - toreiz Maskavas iela

19.gadsimtā un 20.gadsimta sākumā Rīgas iela, ko tolaik dēvēja par Maskavas ielu, bija nebruģēta un neapgaismota. Rudeņos un pavasaros, kā arī pēc lietus iela bija tā izdangāta, ka rati grima dubļos līdz asīm. Gar ielas malām bija izrakti grāvji, lai novadītu ūdeņus. Pāri tiem bija pārlikti šķērskoki, kas bija klāti ar dēļiem, lai kājāmgājēji tiktu pāri.

Gar ielas abām pusēm gandrīz nepārtrauktā rindā stiepās vienkārša koka mājeles un veikaliņi. 19.gadsimtā celtās mājas bija ļoti mazas, cieši sablīvētas viena pie otras. Tas izskaidrojams ar to, ka Līvānu īpašnieks, barons Nikolajs Korfs bija noteicis lielu zemes rentes maksu, un iedzīvotāji varēja atļauties iznomāt ļoti mazus apbūves gabalus. Tikai pirmās Latvijas brīvvalsts laikā Rīgas iela tika labiekārtota, 20.-30.gados to nobruģēja, ierīkoja apgaismojumu un apzaļumoja.

No tirgus pa Rīgas ielu, kuru tikai Latvijas pirmās brīvvalsts laikā nobruģēja un ierīkoja tās apgaismošanu.

Pirmais kooperatīvais veikals

Nozīmīgu vietu Līvānu vēsturē ieņem ēkas Rīgas ielā 75 un 75a. Pēc 1905.gada revolūcijas Latgales atmodas laikā arī Līvānu pagastā, tāpat kā visā Latgalē, izskanēja aicinājums celt latviešu turību un materiālo labklājību. Saimnieciskās dzīves celšanā Latgalē aktīvi iesaistījās katoļu garīdznieki. Viens no tiem bija Līvānu draudzes prāvests Vitālijs Treibšo, kura vadībā 1909.gadā tika nodibināta Līvānu krājaizdevu sabiedrība «Pašpalīdzība». Tā bija otrā vecākā biedrība Līvānos. Pirmā - Līvānu brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība - tika nodibināta 1896.gadā. 1912.gada krājaizdevu sabiedrībā «Pašpalīdzība» bija apmēram 700 biedru un ap 70 000 zelta rubļu noguldījumā. Par saviem līdzekļiem sabiedrība 1912.gadā Rīgas ielā 75 uzbūvēja divstāvu ķieģeļu māju, kurā atvēra pirmo kooperatīvo veikalu Līvānos. Veikalā varēja nopirkt lauksaimniecībā nepieciešamās mašīnas un citas preces.

Biedrības «Pašpalīdzība» darbību pārtrauca Pirmais pasaules karš. Pēc kara biedrības darbs atjaunojās. Karā izpostītās telpas Rīgas ielā 75 atjaunoja un mājas pirmajā stāvā atvēra kooperatīva «Pašpalīdzība» Līvānu nodaļas veikalu. Arī pēc Otrā pasaules kara šajā ēkā atvēra universālveikalu, kurš tur darbojās līdz pat mūsdienām.

Biedrības nams

Lai rosinātu ne tikai sabiedrisko, bet arī kultūras dzīvi Līvānos, 1912.gadā biedrība «Pašpalīdzība» pārbūvēja veco Līvānu pagasta magazīnas klēti (Rīgas ielā 75a) un otrajā stāvā ierīkoja zāli un skatuvi. Biedrības telpās un veikalos tika izplatīta arī latgaļu avīze «Dryva», latgaļu kalendāri, žurnāls «Zemkopis» un grāmatas par lauksaimniecību.

1913.gadā notika biedrības nama zāles svinīga atklāšana. Koncertā dziedāja Līvānu katoļu draudzes koris skolotāja un ērgelnieka Šteinbrika vadībā (tas bija pirmais koris Līvānos). Biedrības zālē tika rādītas arī pirmās mēmās filmas. Zāle kalpoja gan koncertiem, gan teātra izrādēm, gan sanāksmēm. Pēc Pirmā pasaules kara zāli nodeva dažādu biedrību rīcībā un namu, kurā tā atradās, sāka saukt par Biedrības namu.

20.gadsimta 20.-30.gados Biedrības namā saimniekoja gan strādnieku arodbiedrība, gan lauksaimniecības biedrība «Arāja spēks», gan Latvijas katoļu jaunatnes biedrības Līvānu nodaļa, gan Latvijas zemnieku jaunatnes savienība.

1935.gadā sarīkojumu zāli nodeva Līvānu aizsargu rīcībā. 1934.gada vasarā, kad Līvānus apmeklēja tolaik vēl ministru prezidents Kārlis Ulmanis, Biedrības nama zālē viņam par godu notika svinīgs pasākums. Jāpiebilst, ka savā otrajā ciemošanās reizē Līvānos 1940.gada vasarā K. Ulmanis apmeklēja Līvānu komercskolu un Līvānu pienotavu.

Pēc kara Biedrības namu pārdēvēja par tautas namu, vēlāk par kultūras namu, kurš minētajās telpās darbojās līdz 1974.gadam. 1950.gadā nama otrajā stāvā atklāja kinoteātri.

Komercskolas ēka Rīgas ielā 104

Interesanta ir ēkas Rīgas ielā 104 vēsture. Šī divstāvu sarkano ķieģeļu ēka tika uzbūvēta 19.gadsimta beigās kā tekstilfabrikanta Rabuhina dzīvojamā māja. Tekstilfabrika atradās Dubnas otrajā krastā un līdz mūsdienām nav saglabājusies.

Pēc Pirmā pasaules kara ēkā ierīkoja tirgotāja Faktora veikalu, dažas telpas īrēja arī Līvānu sešklasīgā pamatskola. 1931.gadā tajā atvēra pilsētas komercskolu. Pēc kara tā tika pārdēvēta par ekonomisko tehnikumu, bet piecdesmitajos gados - par Līvānu lauksaimniecības tehnikumu, kurš savu darbību izbeidza 1956.gadā. 20.gadsimta sākumā izglītības un kultūras attīstību Līvānos veicināja arī A.Zvanītājs, kuram piederēja grāmatu un rakstāmlietu pārdotava un izdevniecība. A.Zvanītājs 1908.gadā izdeva F.Kempa «Myusu tautas teikas un posokas», barona J.Manfeiteļa grāmatu «Vinsātā», Ceļaveira grāmatu «Zemes bogoteiba» un citas. A.Zvanītāja apgādā līdz 1914.gadam iznāca arī «Dzimtenes kalendārs». A.Zvanītāja veikals Līvānos darbojās arī pirmās Latvijas Republikas laikā.

Valsts, pašvaldības un rūpniecības ēkas

No valsts un pašvaldības iestādēm, kas darbojās starp abiem pasaules kariem, ir saglabājusies Līvānu policijas ēka un Līvānu pilsētas domes un valdes ēka Rīgas ielā 216a. No 1930.gada valdes ēkā darbojās ebreju pamatskola, bet piecdesmitajos gados uz šejieni tika pārcelts ekonomiskais tehnikums.

Rīgas ielā ir saglabājušās arī divas senas rūpniecības uzņēmumu ēkas. Jau 1872.gadā pie tilta pāri Dubnas upei tās labajā krastā uzcēla celulozes fabriku, kura darbojās ar ūdens spēku. Fabrika nodega Pirmā pasaules kara laikā. 1920.gadā ražošanas sabiedrība «Straume» uz veco ūdensdzirnavu pamatiem uzcēla elektrisko spēkstaciju, ūdensdzirnavas, kā arī vilnas vērptuvi, krāsotavu un kokmateriālu zāgētavu. Piecdesmitajos gados ūdensdzirnavu aizsprostu un daļu ēku nojauca, bet mūsdienās tajā vietā ir atjaunota kādreizējā Straumes HES spēkstacija. 1938.gadā uz pašas Līvānu ziemeļu robežas Rīgas ielas galā uzcēla jaunu, skaistu un baltu mūra ēku - Līvānu apkārtnes piensaimnieku sabiedrības pienotavu. Uzņēmums lauksaimnieku atvesto pienu pārstrādāja sviestā un sierā. Pienu veda no Līvāniem, Dignājas un Zasas pagastiem. Ēka mūsdienās ir pilnībā saglabājusies. Padomju varas pirmajos gados ēkā turpināja darboties pienotava, vēlāk tika ierīkots limonādes cehs.

Trīsdesmitie gadi, ar laivu pa Dubnu. Kreisajā pusē redzamajā ēkā ierīkoja spēkstaciju, ūdensdzirnavas un vilnas vērptuvi. Tagad tur darbojas SIA „Mežrozīte HES” elektrostacija.

Aptiekas un klīnikas

Kaut arī ar stipri izmainītu ēkas ārējo fasādi, tomēr vēl saglabājusies Līvānu aptiekas ēka Rīgas ielā 184. Šajā aptiekā 30.gados par farmaceitu strādāja bioķīmiķis, bioloģijas zinātnu doktors Jūda Krēmers, dzimis līvānietis. Otrā Līvānu pagasta valdes aptieka tika atvērta 1925.gadā, Rīgas ielā 114. Aptieka šajā ēkā darbojas jau 76 gadus.

Ar nelielām ārējām izmaiņām saglabājusies divdesmitajos gados uzceltā Līvānu ārsta Alfrēda Bekera privātklīnika Rīgas ielā 89, tagad klīnikas telpās darbojas veikals «Avenīte», fotosalons «Minox» un videonoma.

Pārējās Rīgas ielas ēkas galvenokārt bijušas mājamatnieku darbnīcas un tirdzniecības iestādes - bodītes, tējnīcas un traktieri, kuru īpašnieki pārsvarā bija ebreji. Pēc statistikas ziņām 1936.gadā Līvānos darbojās 300 tirgotavas. Šīs koka ēkas pamatā saglabājušās pilsētas centrā un Dubnas labajā krastā.

Stāvēt pie tirgotavas varēja ērti vērot vienmēr dzīvo Rīgas ielu.
1936.gadā Līvānos darbojas ap 300 sīktirgotavas.